

APURAHAHANKKEEN LOPPURAPORTTI HELSINGIN SANOMAIN SÄÄTIÖLLE

Rajatapaukset: Median radikaalit kertovat, miten journalismi murretaan ja miten se pitäisi rakentaa uudestaan

Myöntövuosi

2020 (Suunnattu haku: viestintä ja journalismi)

Myönnetty summa

76 000 €

Hanke alkoi

Syyskuu 2020

Hanke päättyi

Elokuu 2021

Hankkeeseen muualta saatu rahoitus (summa ja myöntäjä)

Ei muuta rahoitusta

Vastuhenkilö (nimi, asema ja organisaatio)

Johannes Koponen, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta

Muut tutkijat/työryhmän jäsenet

Minea Koskinen, tietokirjailija

Jussi Pullinen, toimituksen esihenkilö, Helsingin Sanomat

Veikko Eranti, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto

Airi Lampinen, apulaisprofessori, Tukholman yliopisto

Tiivistelmä hankkeesta

Journalistin ohjeet, eettiset koodistot ja selvärajaiset tuotteet ja organisaatiot olivat aiemmin tapoja, joiden avulla journalismi erottautui muusta viestinnästä. Nyt journalistien kanssa mediatilasta kilpailevat toimijat, jotka eivät halua tai joiden ei tarvitse noudattaa näitä sääntöjä. Jotkut heistä kuitenkin haluavat itselleen journalismin uskottavuutta toteuttaakseen poliittisia päämääriään tai muita motivaatioitaan. Samaan aikaan alustoilla toimiessaan journalistit joutuvat sovittamaan ammittaan algoritmien vaatimukseen ja heitä hätyytellään valitsemaan puolensa. Hankkeessa selvitettiin, millaisilla uusilla keinoilla journalismi voi toteuttaa ydintehtävänsä demokratian edistäjänä alustojen yhteiskunnassa. Hankkeessa kirjoitettiin tietokirja. Lisäksi hankkeen aineiston perusteella tehty väitöskirja eteni viimeistelyvaiheeseen.

Hankkeen tavoite

Hankkeen tavoitteena oli ymmärtää, kuinka päätöksenteon, sosiaalisen median ja uutismedian käytännöt ja säännöt ovat hälvenemässä ja murtumassa.

Hankkeen lopputuloksena syntyi 1) tapaustutkimukseen, tulevaisuusajatteluun ja tutkittuun tietoon perustuva tietokirja nimeltään *Öyhökratia – ketä kuunnellaan kun kaikki puhuvat* (Pullinen, Koponen, Koskinen, Gummerus 2022). Hankkeessa edistettiin myös 2) journalismin ja digitaalisten alustojen suhdetta tarkastelevaa väitöskirjaa (Koponen, tulossa), jossa hyödynnetään tietokirjan tausta-aineistoa ja tutkimusaineistoa.

Tutkimusryhmä lähti liikkeelle tutkimalla otsikossa kuvattuja median rajatapauksia – toimittajia, somettajia, ja poliitikkoja, jotka toimivat yhtä aikaa useammassa roolissa. Mutta tutkimusaineiston perusteella havaittiin, että julkisen keskustelun kannalta arvokkainta on pystyä viestimään laajempi sosiaalisen median vallan analyysi. Kirjoitetun tietokirjan tarkoituksesi tuli siksi tuoda esille se, että some ei ole vain somea. Kun kuka tahansa Twitter-käyttäjä voi aiheuttaa ryntäilyä valtioneuvoston kanslian portaissa ja satunnaiset huutelijat vaihtavat pormestariehdokkaan nimen, on jokaisen tärkeää hahmottaa, millä tavalla tällainen suora harvainvalta toimii.

Suomi on edustuksellinen demokratia, jossa kansalaiset käyttävät valtaa vaaleissa. Suomi on myös medioitunut yhteiskunta, jossa uutismedian kohut ja paljastukset voivat vaikuttaa sekä ennaltaehkäisevästi että jälkikäteen väärinkäytöksiin. Mutta Suomessa ollaan myös somevallan armoilla. Päätimme kutsua tätä järjestelmää raflaavasti öyhökratiaksi. Öyhökratia ei ole mikään hetkellinen outo vaihe, vaan yhteiskuntajärjestelmä missä kansalaiset nykyään toimivat.

Väitöskirja tarkastelee tutkittuja median rajatapauksia rajatyön (boundary work) näkökulmasta ja pyrkii selittämään, millä tavalla julkisuus on muuttunut alustojen myötä. Kirjassa haastatellut edelläkävijät tarjosivat kattavan ja kiinnostavan perustan, jonka päälle tieteellistä pohdintaa alustojen roolista ja julkisuuden rakennemuutoksesta oli mahdollista rakentaa.

Tavoite saavutettiin (asteikolla 1–5; 1=huonosti, 5=erinomaisesti)

4. Koronapandemia vaikeutti aikatauluja erityisesti tutkimusryhmän yhteistyön osalta. Tästä syystä väitöskirja edistyi ennakoitua nopeammin, ja toisaalta tietokirjan julkaiseminen viivästyi alkuvuodelle 2022.

Keskeiset tulokset

Hankkeen keskeisenä tuloksena on julkiseen keskusteluun tietokirjan avulla viety näkemys siitä, kuinka sosiaalinen media on muuttanut päätöksentekijöiden prioriteetteja ja vallankäytön taktiikoita sekä altistanut uutismedian tuottamaan someyhteisöjen sisäryhmiä vahvistavaa, kontekstihukkaavaa uutisointia. Lisäksi hanke on tuottanut arvokasta tietoa siitä, kuinka uutismedia itse asiassa tuottaa julkisuuksia alustojen yhteiskunnassa.

Hankkeessa tutkittiin kahta keskeistä kysymystä: millaisia muutoksia "median rajatapaukset" hahmottavat 1) sosiaalisessa mediassa ja 2) uutismediassa.

Tutkimushaastattelujen perusteella sosiaalinen media muuttaa julkisen vuorovaikutuksen rakennetta: vaikuttajat, aktivistit, journalistit ja päätöksentekijät käyvät vuoropuhelua usein ensisijaisesti sosiaalisen median piirissä. Haastattelujen perusteella havaittiin kolme keskeistä muutostrendiä:

1. Politisoituminen: poliittisten teemojen osuus ja merkittävyys sosiaalisessa mediassa kasvaa
2. Medioituminen: Poliitiikan medioituminen kiihtyy ja myös uutismedia medioituu, vaikuttaen yhä kattavammin julkisiin keskusteluihin ja päätöksentekoon.
3. Kansalaisyhteiskunnan itsekontrolli: Julkisuuden rakenteessa korostuu "seuraajistojen" (public sphericules) rooli, sekä vaikuttajien ja aktivistien tulkkaustyö

Uutismedian osalta rajatapauksen haastatteluissa nousi esille kolme toisenlaista havaintoa:

1. Journalistit ylläpitävät ammatti-identiteettiään rajatyöllä, mutta se on yhä haastavampaa kun myös uutismedia medioituu
2. Uutismedian luonteeseen alustayhteiskunnassa kuuluu se, että eri seuraajistojen välisen viestinnän tulkinnan kontekstit "romahtavat", vastuu hämärtyy ja alustojen rooli kasvaa.
3. Uutismedian liiketoimintamalli on yhä muutoksessa: objektiivinen tiedonvälitys, periodinen julkaiseminen ja ammatillisuus muuttavat sitä. Lisäksi tarve kohdistaa toimintaa seuraajistoille tekee uutismedian entisestä yleismediaroolista yhä haastavamman.

Lisäksi haastattelujen perusteella havaittiin, että "rajatapauksen" kertomukset siitä, mitä toimittajat tekevät, eivät täysimääräisesti kohtaa sen kanssa, mitä toimittajat todella tekevät alustoilla. Haastattelujen perusteella toimittajien tehtäviä ovat muun muassa journalistisen

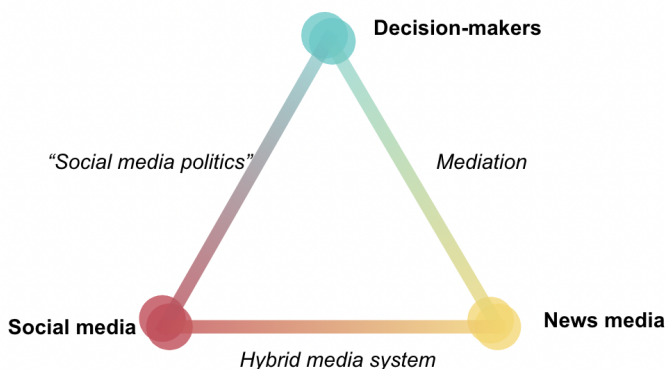
prosessin ja metodin ylläpito (verifikaatio, faktantarkistus, journalistiset hyvät käytännöt), uutisaiheiden tunnistaminen somesta ja muualta, legitimitietin antaminen aiheille ja käsitteille, omiin seuraajiin kohdistuva vaikuttamistyö ja olemassaolevien arvojen ja oikeuksien valvonta ja ylläpito.

Nämä toiminnan tavat ovat journalismin normatiivisia ideaaleja. Ne vaikuttavat paitsi siihen, mitä journalismin ymmärretään olevan, myös siihen, mitä se voi olla.

Haastatteluissa "rajatapaukset" kommentoivat myös sitä, miten journalistit tekevät eroa muihin alustayhteiskunnan toimijoihin. Journalistit itse tähdensivät haastatteluissa erityisesti eroa aktivisteihin. Muiden rajatapauksen näkökulmasta keskeisiä eroja olivat kuitenkin lähinnä eettisen koodiston toteuttaminen (vaikka lähes jokainen ei-toimittaja, jota haastattelimme, kuvasi noudattavansa jokseenkin samanlaista eettistä koodistoa somessa), ja journalistisen menetelmän objektiivisuus sekä muu ammatillisuus.

Jotta voidaan ymmärtää, miten journalismi on muuttumassa, on tarkkailtava paitsi toimittajia, myös uutismedian ja julkisuuden "rajatapauksia". Tutkimushankkeessa tehtyjen haastattelujen tulosten perusteella on mahdollista tunnistaa joitain uutismedian, alustojen ja julkisen toiminnan institutionaalisia jännitteitä.

Tiiviisti kuvattuna alustojen, uutismedian ja julkisen toiminnan väliset institutionaaliset jännitteet, joiden ratkaisu mahdollistaa uudenlaisia uutismedian toimintatapoja, voidaan tiivistää seuraavaan päätöksenteon, somen ja uutismedian välisiä prosesseja hahmottelevaan kuvaan.

Kuva. Haastattelujen perusteella tunnistetut prosessit

Näitä kolmea suhdetta – hybridimediajärjestelmää, mediaatiota ja sosiaalisen median politiikkaa – on tutkittu paljon. Varsinkin kaksi ensimmäistä näkökulmaa on ollut kattavasti esillä viestinnäntutkimuksen piirissä.

Haastattelututkimuksen perusteella nämä näkökulmat ovat paitsi olennaisia, myös vaikutukseltaan laajempia kuin niiden välittömät vaikutukset antaisivat ymmärtää. Hybridimediajärjestelmä ei vaikuta vain uutismediaan ja someen, vaan myös päätöksentekoon. Vastaavasti mediaatio ei ole jotain mitä tapahtuu vain päätöksentekijöille, vaan myös uutismedialle. Eikä sosiaalisen median politiikka vaikuta ainoastaan someen ja päätöksentekoon, vaan ohjaa myös uutismedian toimintatapoja, huomiota ja uutisarvoja.

Tiivistelmä tuloksista

Tuloksia	Keskeisiä havaintoja
Mediaatio muokkaa uutismedian, päätöksenteon ja julkisen toiminnan luonnetta	Mediaatio: sosiaalisen median vaikuttajat hyödyntävät agenda setting -valtaa, toimittajat yrittävät tehdä erontekoa vaikuttajiin ja aktivisteihin ja sosiaalisen median aktivismi muotoilee seuraajistojen rajoja.
Toimittajien roolit ja toimintatavat muuttuvat hybridimediajärjestelmässä	Hybridimediajärjestelmä: toimittajista tulee aktivisteja, rajatyö paljastaa muuttuvat uutismedian rakenteet, uutismedia romahduttaa seuraajistoilta toisille siirtyvien uutisten kontekstit, alustat ohjaavat käyttäytymistä.
Julkisuuksien sisäinen rakennemuutos tuottaa sosiaalisen median politiikan merkityksen kasvua	Seuraajistot: sosiaalisen median julkisuuksilla on valtaa vaikuttajiin ja vastavuoroisesti vaikuttajat tulkkaavat seuraajistoille konteksteja ja asenteita. Vallankäyttö tapahtuu somen takahuoneissa ja pieni joukko somen käyttäjiä pystyy organisoimaan merkittäviä valtaeleitä somessa.

Hankkeen julkaisut, artikkelit ja kirjoitukset (myös linkit)

Tietokirja *Öyhökratia – ketä kuunnellaan kun kaikki puhuvat* (Pullinen, Koponen, Koskinen, Gummerus 2022).

Valmistumassa olevat opinnäytetyöt

Väitöskirja (Koponen, valmistuu 2022 tai 2023)

Esitykset, luennot ja koulutukset

Esitys Helsingin Sanomain Säätiön Muuttunut mediamaisema seminaarissa 28.10 (Koponen) ja esitelmiä suomalaisten yritysten johtajille neljässä Presidents Instituten järjestämässä tilaisuudessa 9.3, 10.3, 24.3 ja 31.3 (Koponen)

Hankkeen saama medianäkyvyys

Ylen aamu-tv 4.4.22 (Koskinen ja Pullinen)

Uutisaamu 5.4.22 (Koskinen ja Pullinen)

Arvostelu, HS 16.4.22

YleX (tulossa)

Yle Kioski (tulossa)

MeNaiset (tulossa)

Kansan uutiset (tulossa)

Puheenaihe-podcast (tulossa)

Hankkeessa syntyneet tutkimusaineistot ja aineistojen tallennuspaikka mahdollista jatkokäyttöä varten

Hankkeessa on syntynyt haastateltavia yksilöivää tutkimusaineistoa (nauhoituksia ja litterointeja). Nauhoituksia säilytetään erillisellä kovalevyllä joka on kassakaapissa tilassa johon ainoastaan tutkimusryhmän johtajalla on pääsy. Litteroinnit on anonymisoitu poistamalla yksilöivät erisnimet ja muita tietoja, ja niihin on pääsy vain tutkimusryhmän jäsenillä.